

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Информационно-търсещи системи)

Тема на дисертационния труд: „Дигитализацията като фактор за развитието на музеите в България”

Автор на дисертационния труд: Весела Василева Георгиева

Научен ръководител: проф. дфн Иванка Мавродиева

Рецензент: доц. д-р Ели Попова

РЕЦЕНЗИЯ

за външна защита, 26.04.2024 г.

Представяне на докторанта и данни за докторантурата

През 2014 г. Весела Георгиева завършва средното си образование в Хуманитарна гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“, гр. Казанлък. В периода 2014-2018 г. тя се обучава в Бакалавърска програма „Библиотечно-информационни науки“ в Катедра БНИКП, ФФ, СУ „Св. Климент Охридски“. Завършва магистърска степен по специалност “Мениджмънт и социализация на културното наследство“ във ФФ на СУ през 2019 г. Нейният избор на образователни програми сочи дълбок интерес към културното наследство и съвременните технологии, които се прилагат в дейностите на институциите на паметта. В магистърската програма Весела Георгиева изучава дисциплините Публични политики за опазване и социализация на културното наследство; Недвижими и движими паметници на културата и археологически резервати; Правна и институционална инфраструктура на културното наследство; Производство и апробация на тематични културни маршрути, културен туризъм и други, които отговарят на нейните увлечения и пристрастия, очертали се още в бакалавърската степен. Като студентка тя е старателна, задълбочена, с интерес към научно-изследователска работа. Съвсем естествено в биографията ѝ следва докторантура към катедра БНИКП. По време на докторантурата си Весела Георгиева работи и като хоноруван преподавател по учебна дисциплина „Управление на проекти“ (2021-2023 г.) и по учебна дисциплина „Музеология“ (2022 г.), което ѝ дава възможност да натрупа и известен преподавателски опит.

Весела Георгиева е обществено ангажирана личност, активна, творческа и отговорна във всичко, с което се занимава. Членува в редица организации, работи като доброволец, участва активно в редица проекти, част от които са в направлението на нейния

дисертационен труд, например: участие по проекти, свързани с процесите на дигитализация на ресурси от библиотека „Искра“, гр. Казанлък; проект по „Дигитализация и виртуализация на културното наследство“ към катедра БНИКП при СУ; проект по „Дигитализация на научната библиография“ към Национален център за дигитализация на културно-историческото и природно наследство заедно с ННЕК – ЮНЕСКО и др.

Докторантът Весела Василева Георгиева е зачислена със заповед на Ректора на СУ РД 20-307 от 31.01.2020, шифър и направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Информационно-търсещи системи). Вътрешната защита се провежда пред катедрения съвет на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на 25.01.2024. Докторантката е отчислена с право на защита, след като е изпълнила плана на обучение, със заповед РД-20-744-220323. Научният ръководител е представил доклад с положителна оценка на дисертационния труд на докторанта, в уверение на това, че „той покрива изискванията на структурно, съдържателно, теоретично, методическо и изследователско равнище“ и доклад, че няма установено плагиатство. Весела Георгиева е покрила и кредитите за трите години на докторантурата си.

Предварителното обсъждане на дисертационния труд предизвиква интерес, поради актуалността и значимостта на разработената тема, уточнени са основни бележки и са дадени насоки за редакция и подобряване на труда. В хода на вътрешната защита е избрано жури, утвърдено с решение на Факултетния съвет от 06.02.2024 г., протокол №7 и заповед № РД-38-102-190224 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“.

Няма допуснати нарушения на Правилника, спазени са всички срокове, както и националните изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Индивидуалният план и положените от докторанта изпити са протекли изцяло според изискванията на Закона. В резултат на което може да се направи извода, че при реализирането на процедурата няма допуснати нарушения.

Представяне на дисертационния труд

Темата на дисертацията е актуална, посветена на неизследван проблем в музейния сектор. Докторантката и нейната научна ръководителка се насочват към проблематика, която има силно въздействие върху бъдещето на музейната институция, върху нейната видимост и стойност за съвременните поколения. Съдържанието на работата отговаря напълно на заявената тема.

Дисертационният труд е в обем 251 с. с обособени: три глави, увод, заключение, справка за приносните моменти в дисертацията и списък на използваната литература със 164 заглавия (104 от тях на български език и 60 чуждоезични), както и 49 фигури. Приложенията са с общ обем 79 с. и включват: Таблици с музеите в България; Резултати на база апробирана методика на изследването; Бланка с въпроси за емпирично изследване относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България; Списък на фигурите в текста и Речник на използваните термини.

Структурата е стройна, класическа. В две глави се представят и анализират основните обекти, основни за избраната тема, а в третата се развива взаимовръзката им в контекста на поставените задачи и цели: да се разкрие въздействието на дигитализацията върху развитието на музеите, като докторантът стъпва на резултатите от проведено емпирично изследване. Смятам, че изводите към всяка глава са удачно допълнение към стройната структура на труда и помагат за пълноценното възприемане на текста. Трудът е с логично изложение и свързаност между частите, с постъпателно развитие на темата и извеждане на доказателствата за подкрепа на изложената в увода хипотеза.

В Увода са включени всички части, изискуеми от правилата на жанра и дават обмислено въведение към основната част на дисертационния труд. Ясно и точно са представени актуалността, значимостта на темата, определени са обекта и предмета на изследване. Еднозначно са формулирани целта, задачите на изследването, представена е хипотезата, към чието доказване докторантът се стреми. Очертан е обхватът на изследването, разгледани са съдържанието и структурата на труда, описани са методите на изследване.

Първата глава на дисертационния труд „МУЗЕИТЕ В БЪЛГАРИЯ: СЪЩНОСТ, ВИДОВЕ, ФУНКЦИИ И ТЕНДЕНЦИИ“ е посветена на един от изследваните обекти – музеите. Те са представени в три основни направления: в контекста на културното наследство, техните функции и значимост като институции на паметта и ролята им за развитието на технологиите, културата, туризма и науката.

В първия раздел е направен обстоен преглед на използваните термини, представени са техни дефиниции, предложени от водещи автори в сферата на музеологията, аргументирани са приетите от докторанта значения, очертани са границите на присъствието на музейната институция в разработваната тема. Понятийният апарат е обяснен в

международна рамка и в действащата нормативна база на страната, както и чрез дефинирането и използването на избраните понятия във фундаментални теоретични трудове на български и чуждестранни учени.

Институцията музей е разгледана в исторически план, като една от трите институции (заедно с библиотеките и архивите), ангажирани от самото си възникване с опазването и популяризирането на културното наследство. Направен е кратък преглед на възникването на музеите като институции на паметта, представени са дефиниции на понятието музей, дадени от международни организации, от чуждестранни асоциации и във водещи научни трудове по музеология, включен е преглед на международните организации, чиято дейност е обвързана с опазването и популяризирането на културното наследство.

Докторантката представя детайлно системата от критерии за класификацията на музеите, след което дефинира обекта на изследване в настоящия дисертационен труд, приемайки установената законодателна система на Република България и Закона за културното наследство според териториалния обхват на музеите, т.е. изборът за обект на изследване е насочен към националните, регионалните и общинските музеи в страната.

Вторият раздел представя функциите на музея и чрез тях извежда неговата обществена значимост за изграждане на пространства, в които да се съхраняват движими културни ценности, да се осъществяват срещи с миналото, да се утвърждават добри музейни практики, да се осъществява процес на социализация и изграждане на устойчив културен туризъм. Отново има исторически преглед като въведение и свързваща линия със съвременното присъствие на музейната институция в обществения живот. Особено добро впечатление прави споменаването на междуинституционалното сътрудничество и последвалото развитие на тази идея. Прегледът на функциите на музея е систематизиран в четири части: традиционни, образователни, социокултурни и комуникативни. Функциите са разгледани и като препоръки в документите на международните организации, и като съвременни тенденции в развитието на музейните дейности – нови концепции, осмислени и развити в публикациите на редица чуждестранни и български автори. Акцентите са правилно поставени, много добре са изтъкнати новите моменти в работата на музеите, вниманието към посетителите и техните потребности, очаквания и изисквания. Тази част от дисертационния труд въвежда темата в съвременни рамки и интерпретации на обществената значимост на музейната институция.

Плавният преход към следващите глави се осъществява чрез третия раздел на първата: Роля на технологиите, културния туризъм и науката за развитието на музеите. Темата е развита в няколко важни аспекта, които са представени чрез публикации на авторитетни учени. Засегнато е състоянието на дигитализацията в институциите на паметта, в частност в музеите и въздействието на обществените проблеми върху процеса. Напр., пандемията се оценява като ускорител на приложението на технологиите в музейната практика. Положително се определят възможностите, които технологиите осигуряват за реставрация и възстановяване на обектите, тяхното проучване, каталогизиране, доказване на собственост и притежание. В другата посока, тази на съществуващите отрицателни прояви, стоят разрушаване и посегателство върху културните паметници, иманярство и кражби на културни артефакти, изнасяне и незаконна търговия с културни ценности и дигитализацията като ефективно средство в борбата срещу тях. Интердисциплинарното научноизследователското поле, представено в първата глава се допълва в тон със съвременните разбирания от последните раздели за музейна информатика и дигитална хуманитаристика – вече активно разработвани теми, разпознати като важни компоненти в музейната среда днес, в изучаването на влиянието на информационните технологии върху посетителите, въздействието на музея и социализацията в музейното пространство.

Много добре стои в раздела темата за музеологията и музеите и тяхната връзка с другите науки – история, археология, етнография, антропология, педагогика, психология, новите технологии. Интердисциплинарният характер на обекта на изследване се възплъщава в многообразието от видове музеи, разгледано подробно в предишен раздел, пречупено през призмата на обществените му функции и аргументирано чрез фундаменталните научни изследвания и приложни проучвания.

Втората глава разглежда втория основен компонент на дисертационния труд: „Дигитализацията: същност, технологии и дигитален достъп до музеи и културно наследство“. Аналогично на структурата на първа глава и тук е подробно развит терминологичен анализ, свързан с понятията в сферата на дигитализацията, като са проучени дефинициите в достатъчен обем от авторитетни източници – чуждестранни и български от различни области. Анализирани са контекста, направен е сравнителен анализ в подходите и съдържанието на редица определения, които са актуални в научната среда и практиката. Изразено е отношението и оценката на различните варианти, посочени са

възприетите и използвани в настоящия труд. Намирам за добро решение вниманието към специфични понятия, свързани с дейностите и функционирането на музеите, например, дигитален артефакт и дигитализация на артефакти.

В съдържателния анализ на термините са отразени и социалните промени в живота на хората в дигиталната епоха, направени са важни паралели в поведенческите характеристики на поколенията, изведени са ключови понятия в новите компетентности на съвременната личност. Разглежданият раздел на втора глава предлага задълбочен, подробен и компетентен преглед на терминологията, обвързан с качествените промени в дигиталния свят, белязали начина на живот, работа, мислене, поведение и комуникация между хората. Включени са и термини, които нямат пряко отношение към темата на дисертацията, но, както отбелязва авторката, те „привидно стоят встрани от темата“ и са представени, за да се „очертае терминологичната база“. Да, тя е очертана максимално пълно и прегледно.

Докторантката коментира направените проучвания, резултатите и изводите на европейска и национална почва, както и европейските инициативи в областта на дигитализацията. Вниманието се съсредоточава върху мощния през последното десетилетие процес на дигитализация с определено влияние върху съвременния бизнес, социалните взаимоотношения, предлагането на нови услуги и повишаването на жизнения стандарт, като фокусът се поставя върху осигуряването на достъп. Следва кратък обход на основни промени, касаещи обществата по света. Споменати са някои ключови проучвания и проблеми, засягащи музеите и статистика, извлечена от тях, въздействието на пандемията от COVID-19 върху дигитализацията в музеите, проведено през 2022 г. Отбелязани са стратегически европейски и национални документи с регламенти, рефлексирани върху изследваната тема.

Със стремеж към пълнота в отделна част са разгледани актуалните правни и нормативни европейски и национални параметри, свързани с дигитализацията. Добър подход, според мен, е показаното отражение на европейските политики в националното законодателство. Прегледът включва европейски проекти и програми, в които страната ни участва, разглежда актуалните към момента национални програми – стратегически документи за развитие на цифрова България и перспективата за развитие на страната до 2030 г., закони – всички тези документи имат отношение към определяне на параметрите, посоките и динамиката в дигитализация на културното наследство.

Вторият раздел на втора глава, част 1, 2, 3 и 4 могат да се определят като технологични. В тях се анализират технологичните предпоставки и ресурси, необходими за успешното разгръщане на процесите на дигитализация, представени са хардуер, софтуери, стандарти, които се използват и са приложими в музейната практика.

Третата част е преход към трета глава, където най-плътно е развита темата на изследването. Тя е посветена на дигиталния достъп до музеите и културното наследство, което съхраняват. Като особено стойностна определям тази част, озаглавена „Дигитализацията и дигиталния достъп до културни ценности в музеите в България“. В нея авторката прави преглед на състоянието на тази дейност в музеите към момента, като дава примери за успешни проекти по дигитализация с участието на музеите.

В Трета глава, озаглавена „Анализ на резултатите от емпирично социологическо изследване относно управленските и технологичните аспекти на дигитализацията в музеите в България“ е развита изследователската част и са изпълнени набелязаните изследователски задачи от докторанта. Тук бих отбелязала силното присъствие на научния ръководител – проф. Мавродиева, нейното умело ръководство на докторантката в дебрите и сложните пластове на емпиричните социологически изследвания.

Разгърнатата е професионално структурирана социологическа система на изследване с представена методология и използвани методи; с апробиране на методиката, приложена при анализа на сайтовете и апробиране на емпиричното изследване с неговите предварително определени и целенасочено изследвани управленски и технологически аспекти. Представена е хипотеза и подробно са обяснени процесите на разпространяване на въпросника, трудностите и проблемите, възникнали в хода на тежкия път за получаване на данни. Спазени са изискванията към социологическата изследователска работа и са детайлно анализирани резултатите, проблемите, причините, срещнатите трудности при подбора, при реализирането на контакти и събирането на достоверна информация. В съдържателната част на изследователската задача е реализирано апробиране на методиката при изследване и анализ на сайтове на 5 музеи, избрани на случаен принцип. В табличен вид са представени четири основни групи критерии, разработени за установяването на реализираните от музеите дейности, свързани с дигитализацията, маркетинговите и комуникативните цели и възможностите за достигане до посетители и отчитане на техните нагласи и очаквания. Основната изследователска работа включва апробиране на методика

при анализ на резултати от проведено емпирично изследване (полуструктурирано интервю) със служители на музеи в България. Те служат на докторантката за установяване на правно-нормативни, технологични, маркетингови и комуникативни модели, свързани с дигитализацията, използвани от музеите сайтове и социални мрежи и др. Изследователският дизайн, като идеи и етапи е обстойно обяснен и научно обоснован. Представени са блоковете от въпроси, техните общи характеристики и цели, след което са изброени формулираните към всеки блок въпроси. Общо темата и проучваните аспекти са обхванати в пет блока с общо 36 въпроси.

Част трета от главата е посветена на задълбочен, пространен анализ на получените резултати от реализираните интервюта с 52-ма респонденти, които заемат различни длъжности в музея – управленски – на високо и средно управленско ниво, експертни и изпълнителски. Анализите са групирани по блокове. Коментирани детайлно са получените отговори на всеки въпрос. Към всеки блок има обща част Изводи, където кратко се систематизират резултатите в контекста на целите на проучване, заложените във въпросите от блока. Разсъжденията са подкрепени от фигури с отразени резултати, с нанесени проценти и възможности да се провери точността на изложената след всяка фигура интерпретация на получените данни. И във фигурите, и в текста се борави с процентни стойности и съотношения, което прави аналитичната част прегледна и точна.

Заключението обобщава работата по темата и оценява изпълнението на поставените в увода задачи. Представя много кратко съдържанието на отделните елементи на структурата и прави препратки към същностни моменти от основния текст. Интересно решение на докторантката е да даде насоки за следващи изследователски проблеми, в които биха могли да се използват постигнатите от нея резултати. Тази перспектива оценявам положително, като заявка на авторката да се впише с принос към важни научноизследователски усилия за изграждане на съвременна визия на музейната институция.

Структурирането на всяка глава и на всеки раздел също е ориентирано към максимална прегледност на текста: кратка въвеждаща част, раздели в основното изложение на главата, подраздели и изводи към всяка от главите.

В съдържанието на труда е направена връзка между отделните части чрез директни препратки в текста и свързваща ги логика в плана на изложението. Това е трудно постижимо

и е повод за адмирации към автора на дисертационния труд. Текстът и в отделните глави, и в общото изложение звучи свързано, последователно, като една цялост, подчинена на заявените цели и задачи.

Стилът на изложението е стегнат, точен и отговаря на изискванията за дисертационен труд.

Дисертационният труд се отличава с високо качество на научния апарат. Цитирането на публикации е коректно. Приложената библиография на български и чужди публикации е представена със спазени стандарти за библиографско описание.

Приложенията са оформени според изискванията за научна работа и научен апарат. Те допълват съществено основния текст на дисертационния труд и представят част от приносната част.

Забележки:

Трябва да отбележа, че докторантката е подходила много съвестно към редакцията на дисертационния си труд и се е съобразила с направените бележки и предложения за редакция след вътрешната защита. В резултат на това трудът бележи значително и забележимо подобрене. Относно някои, на пръв поглед, недостатъци ще отбележа:

- Относно дисбаланса в обема на главите: първа и втора глава са в много добро съотношение, но трета глава е два пъти по-голяма. Постигането на баланс в обема на отделните съставни части на структурата не бива да се превръща в самоцел, а да се даде приоритет на съдържателната страна. В трета глава е развита сложна изследователска задача, която е същността на дисертационния труд. Изложението в главата следва логиката и принципната основа на предварително приета и апробирана методика и трябва да остане в своята цялост. Така, пренебрегвайки двойния обем, докторантката запазва високата стойност на реализираното пълноценно, многопластово и задълбочено изследване.

-Текстът е доста чист граматически. Все пак една внимателна проверка за технически и граматически грешки не е излишна.

Авторефератът е разработен напълно съобразно изискванията за представяне на научната работа. Дава подробна и точна обща характеристика на дисертационния труд. Представени са в самостоятелни подраздели: Актуалност на темата, Обект на изследване, Предмет на изследване, Цел, Задачи, Хипотеза, Обхват на изследването, Методи на изследването. Докторантката развива синтезирано структурата и съдържанието на

дисертационния си труд, като отбелязва всички стойностни и съществени моменти от научноизследователските си търсения. В самостоятелен раздел са изнесени приносните моменти, което дава възможност да бъдат открити и съпоставени с основния текст. В последния раздел са изброени публикациите на докторантката, свързани с темата на дисертацията, които показват нейния траен интерес към проблематиката и стъпките ѝ към задълбочена и приносна изследователска работа по темата.

Публикациите на докторантката, свързани с темата на дисертацията показват нейното активно участие в научни и международни форуми – конференции и кръгли маси. Докладите ѝ са посветени на влиянието на новите технологии върху развитието на музеите, образователните им функции и пандемията от COVID-19. Темите на докладите ѝ свидетелстват за наличие на траен интерес към приложението на дигитализацията в музейна среда, за добра реакция към актуални и значими научни проблемни ситуации.

Научните и приложните приноси са правилно формулирани и очертават прегледно постиженията на дисертационния труд.

Като цяло предложеният дисертационен труд напълно отговаря на изискванията и стандартите за дисертационно научно изследване. Вложен е огромен труд, направени са стойностни проучвания на музейния сектор, които набелязват важни посоки в неговото съвременно развитие. Поднасям искрените си поздравления към докторантката и към нейната научна ръководителка за постигнатите резултати. Давам своята положителна оценка на дисертационния труд, напълно убедено гласувам за присъждането на научната и образователна степен „доктор“ на Весела Георгиева.

Въпрос: Вие пишете в Заключението на с. 229, че „резултатите от изследването показват, че на този етап процесите по дигитализация не са част от основните извършвани от музеите активности, а по-скоро приоритетна бъдеща визия за развитие“, то наистина ли се потвърждава формулираната в Увода хипотеза, с. 9, както пишете на с. 230 и, ако смятате така, какво Ви дава тази увереност?

31.03.2024 г.

Рецензент: доц. д-р Ели Попова,
СУ „Св. Климент Охридски“, ФФ, Катедра БНИКП